

arasında Osmanlı teşkilât ve müesseselerindeki değişiklikleri de belirtme amacı güden eserin başlıca kaynakları *Takvîm-i Vekâyî'* ve *Ceride-i Havâdis* gibi dönemin ilk gazeteleridir. Esere tevcihatla ilgili bazı hatt-ı hümayunlar da eklenmiştir. *Nuhbetü'l-vekâyî'* in basılmayan kısmının bir kopyası Osman Ferit Sağlam'ın Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne intikal eden kitapları arasında yer almaktadır.

Bursalı Mehmed Tâhir, müellifin ailesinden naklen *Târih-i Mehmed Süreyyâ* isminde dokuz ciltlik bir XIX. yüzyıl tarihinden; *Mir'ât-ı Târih-i İslâm* adında dört ciltlik İslâm tarihinden; Arapça, Farsça, Osmanlı ve Çağatay Türkçeleri ile diğer Türk lehçelerini ihtiva eden *Burhân-ı ş-şeref* (*Lugat-ı Hamse*) isminde otuz cümzen (yedi cilt) oluşan bir sözlüğü ile *Hamîyet veyahud Merak, Sefihler, Gece Kuşu ve Çiftlik Âlemi* adlarında dört romanından; Kur'an ve İslâmiyet'le ilgili birkaç eserinden de söz etmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 36-37). Ayrıca gerek yukarıdaki basılmamış çalışmalarının gerekse İstanbul mezarlıklarından toplanmış çuvalar dolusu evrakın 1916 Cihangir yangınında yok olduğu nakledilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Mülga Dâhiliye Nezâreti, *Sicill-i Umûmî Defterleri*, nr. 113, s. 41; *Sicill-i Osmânî*, II, 178; *Osmanlı Müellifleri*, III, 36-37; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s. 339-340; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 361; Babiner (Üçok), s. 419-421; a.mlf., "Thuraiyâ Mehmed", *El* (Fr.), IV, 778-779; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 468-470; Abdülkadir Özcan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezleri*, İstanbul 1984, s. 192; a.mlf., "İsmet Efendi, Fındıklı", *DA*, XXIII, 139; Halil Edib, "Ziyâ-i Elîm", *Beyânülhak*, sy. 17-18, İstanbul 1324-26, s. 386 vd., 396 vd.; Ömer Faruk Akün, "Süreyyâ", *İA*, XI, 247-249; İsmet Parmaksızoğlu, "Süreyya Bey, Mehmed", *TA*, XXX, 145-146; C. Woodhead, "Thüreyyâ", *El*² (İng.), X, 450; "Mehmed Süreyya", *TDEA*, VI, 219; İsmail Kara, "Sicill-i Osmanî", a.e., VIII, 11; Ayhan Aykut, "Ansiklopedi", *DA*, III, 223.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED ŞAH FENÂRÎ

(محمد شاه فناری)

(ö. 839/1435 [?])

Molla Fenârî'nin oğlu,
fıkıh ve dil âlimi.

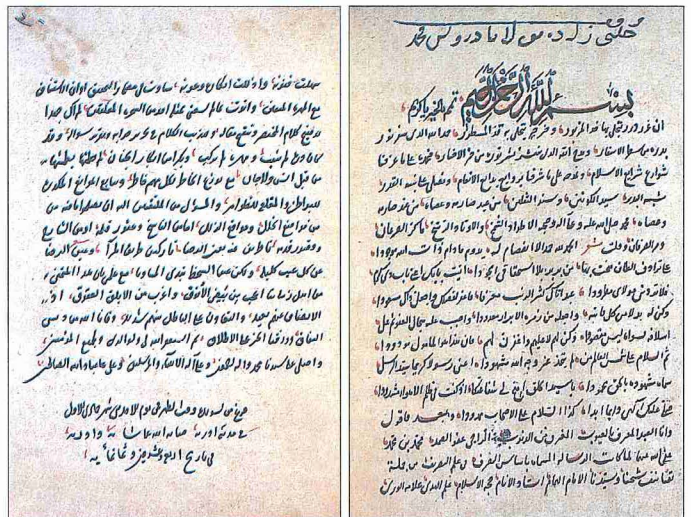
Mehmed Şah
Fenârî'nin
Te'sisü'l-
kavâ'id
adlı eserinin
ilk ve son
sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Fâtih, nr. 4770)

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Babasından ve döneminin diğer âlimlerinden ders aldı. Henüz on yedi-on sekiz yaşlarında iken Bursa Sultâniye Medre-

sesi'ne müderris tayin edildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Öğrencileri arasında Fahreddîn-i Acemî ve Muhyiddin Mehmed'in adları geçmektedir. Babası Molla Fenârî ile beraber Mısır, Kudüs ve Hicaz dahil olmak üzere iki yıl Arap ülkelerini dolaşan Mehmed Şah bu arada hac vazifesini de yerine getirdi. Mehmed Şah kaynakların çoğuna göre 839 (1435) yılında Karaman'da vefat etti. Ancak Leknevî ve Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin ölüm tarihini 832 (1428-29) olarak verirler. Kabri Bursa'da babasının kabri civarındadır (İsmail Belig, s. 244). Oğullarından Hasan Çelebi (ö. 891/1486) tanınmış bir dilci, kelâm ve fıkıh âlimidir.

Eserleri. Mehmed Şah'ın bilinen on iki eserinin hepsi Arapça'dır. 1. *Te'sisü'l-kavâ'id harfen bi-harfin fi şerhi makâsıd-ı Esâsi's-şarf*. Babasının yazdığı *Esâsü's-şarf fi 'ilmi't-taşrif* adlı eserin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4770; Lâleli, nr. 3072; Ayasofya, nr. 4611). Fâtih nüshası müellif hattıyldır. 2. *Şerhu'l-elğâz*. Arap edebiyatıyla ilgili (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2099/7). 3. *Şerhu'l-Manzûmeti'l-mensûbe ilâ Şemsiddîn el-Fenârî*. Arap edebiyatına dair olan eserin müellif hattı nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (AY, nr. 4444). 4. *Risâle fi 'ilmi'l-beyân* (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1014). 5. *Hâşiye 'alâ Fusûli'l-bedâyî' li-üşûli's-şerâyi'*. Molla Fenârî'nin fıkıh usulüne dair eserinin hâşyesidir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 420, Lâleli, nr. 732, Cârullah Efendi, nr. 476; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 604). 6. *Telhîşü'l-Fusûl ve tersisü'l-uşûl*. *Fusûlü'l-bedâyî'* in ihtisarıdır (Süleymaniye Ktp.,

Lâleli, nr. 691; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 571; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 0901). 7. *Şerhu Ferâizi's-Secâvendî*. Hanefî fakihî Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'nin *el-Ferâizi-zü's-Sirâciyye* adlı eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1118). 8. *Hâşiye 'alâ Tefsîri (sûreti'l-) Fâtihâ li'l-Beyzâvî* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1102; Nuruosmaniye Ktp., nr. 448). 9. *Hâşiye 'alâ Hâşiyeti's-Seyyid li-Şerhi Tecrid* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2214). 10. *Es'ile fi'l-hikme* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4697). 11. *Ünmûzecü'l-ulûm*. Taşköprizâde'nin *Mevzû'âtü'l-ulûm*'una benzetmekle birlikte ondan daha küçük hacimli olan eser, bazı kaynaklarda (meselâ bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 184) Molla Fenârî'ye ait gösteriliyorsa da bu doğru değildir. 100 kadar ilim ve fenden bahseden kitap, Fahreddin er-Râzî'nin *Hadâ'iku'l-envâr fi hakâ'iki'l-esrâr*'ından derlenmiştir. Eserin en önemli özelliği, döneminde mevcut olan bütün ilimlerin temel kavram ve konularını ihtiva etmesidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2781, 2782, 2783; Hüseyin Paşa, nr. 482; Fâtih, nr. 3677). 12. *Şerhu Manzûmeti'l-elğâz li'l-fârih* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3237). Molla Fenârî, Karaman'a gittiğinde oradaki âlimlerin kendisini önemsememesi üzerine onları âciz bırakmak için yirmi ilme dair bilinen isimleri değiştirip bilmece şekline getirdiği *el-İşrûn kıf'a fi'l-İşrîne 'ilmen* adıyla bir manzume kaleme almış. Mehmed Şah da manzumedeki müşkülleri çözüp her kütasına bir kütâ eklemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, IX, 79; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 126; Mecdî, *Şakâik Tercümesi*, I, 48, 49, 56, 57, 81, 209, 422; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih* (s.nşr. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992, V, 191; Nişancızâde Muhyiddin Mehmed, *Mir'ât-ı Kâinât*, İstanbul 1290, II, 327; *Keşfü'z-zunûn*, I, 74, 184; İsmâîl Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, İstanbul 1287, s. 244, 245; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 5; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 166; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ* (s.nşr. Ali Arslan), İstanbul 1981, II, 582; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 329; A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1982, s. 18; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 650; Hakkı Aydın, *İslâm Hukuku ve Molla Fenârî*, Ankara 1991, s. 77; Tahsin Deliçay, *Mehmed Şâh ve Te'sisu'l-kavâ'id harfen bi harfin fi şerhi makâsidi esâsi's-sarf'* (doktora tezi, 1998), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28-32; Hüseyin Hüsameddin, "Molla Fenârî", *TTEM*, sy. 18 (1927), s. 150, 157; Cemil Akpınar, "Hasan Çelebi, Fenârî", *DİA*, XVI, 313, 315.

TAHSİN DELİÇAY

MEHMET ŞÂKİR EFENDİ

(ö. 1860)

Kâdirî şeyhi,
zâkirbaşı ve mûsikîşinas.

İstanbul'da doğdu. Tophane'de Kâdirî tarikatına ait Karabaş Tekkesi şeyhlerinden Hopçu Seyyid Ahmed Efendi'nin öğrencisi. Babasının lakabından dolayı aile Hopçuzâdeler diye tanınır. İyi bir tahsil gördü. Genç yaşta Kâdirî tarikatına intisap etti. Sesinin güzelliğiyle dikkati çeken Mehmed Şâkir, bazı dergâhlarda zâkirlik yaptıktan sonra Karabaş Tekkesi zâkirbaşılığına getirildi. Babasının vefatı üzerine adı geçen tekkeye şeyh tayin edildi (1831) ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Hacca da giden Mehmed Şâkir Efendi 22 Receb 1276'da (14 Şubat 1860) vefat etti ve aynı tekkenin hazînesinde mihrap önüne defnedildi. Kâdirî taçlı mezar taşında görülen, şair Senîh'e ait tarih beyti şöyledir: "Savt-ı hâme çârgâh olunc dem-i târîhde / Eyledi Şâkir Efendi evc-i Firdevs'i makâm". Üç oğlundan en büyüğü ve aynı zamanda tekkenin zâkirbaşı olan Ahmed Gavsî Efendi babasının yerine postnişin olmuş, küçük oğlu Ali Rızâ Efendi de zâkirbaşılıktaki kudretiyle tanınmıştır.

Mehmed Şâkir Efendi tabii ses güzelliğinin yanında bestelediği dinî ve din dışı eserlerle de tanınmıştır. Mûsikideki hocası Sümbülî şeyhi Şikârîzâde Ahmed Efendi olup ondan pek çok dinî eser meşketmiştir. Günümüzde kaybolmuş olan mevlid bestesiyle mi'râciyyenin nevâ bahrini de bilen Mehmed Şâkir Efendi ayrıca dö-

neminde iyi bir neyzen ve tamburî olarak şöhret bulmuştur. Çok sayıda ilâhi, peşrev ve saz semâisi bestelemişse de bunlardan çok azı zamanımıza ulaşmıştır. Sadettin Nûzhet Ergun onun on bir ilâhisinin güftesini yayımlamış (*Türk Musikisi Antolojisi*, II, 554, 556-559), Öztuna ise dokuz ilâhi, dört peşrev ve üç saz semâisinden oluşan on altı eserinin listesini vermiştir (*BTMA*, II, 331).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 469, 480, 483-484, 485, 487, 554, 556-559; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 46-47; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 550; Töre, *İlahiler*, I, 71; III, 59-60, 122-123; VI, 96; VIII, 84; IX, 210; Sevgi Hatice Sağman, *Rûşen Efendi'nin XIX. Yüzyılda Yazılmış "Mecmûa-i İlahiyyât"* Adlı Güfte Mecmuası (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 156; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (19. Yüzyıl), İstanbul 2003, s. 365; Öztuna, *BTMA*, II, 331; Ömer Tuğrul İnançer, "Kadirîlik (Kadirîlikte Zikir Usulü ve Musiki)", *DBİSt.A*, IV, 378; M. Baha Tanman, "Karabaş Tekkesi", a.e., IV, 441.

HASAN AKSOY

MEHMET ŞEFİK BEY

(1820-1880)

Osmanlı hattatı.

Beşiktaş'ta Kılıçalı semtinde dünyaya geldi. Babası Bâbü'lî Tahvil Kalemî hulefâsından Süleyman Mâhir Bey'dir. Doğum tarihi kayıtlı değilse de altmış yaşında iken vefat ettiği yakınlarınca belirtildiğinden bu tarih 1820 olarak kabul edilmektedir. İlk tahsilini bitirdikten sonra Divân-ı Hümâyûn Tahvil Kalemî'ne girdi. Burada mahlas almak usulden olduğu için vaktiyle aynı yerde çalışmış olan büyükbabasının Sebzi mahlası kendisine de verildi. Ancak Tahvil Kalemî'ndeki yeknesak iş düzeninden sıkılan Şefik Bey kaleminden ayrılıp hüsn-i hat öğrenmeyi tercih etti. Galata Sarayı'nın hat hocası Ali Vâsî Efendi'den sülüs-nesih yazılarını meşkederek icâzet aldı. İcâzetnâmesinin âkibeti bilinmemekle beraber teyzesinin zevci olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin kendisine verdiği icâzet tasdikinden bunu 1835 yılında aldığı anlaşılmaktadır.

Şefik Bey, herhalde Ali Vâsî Efendi'nin 1837'deki ölümünden sonra Mustafa İzzet Efendi'nin öğrencisi oldu ve otuz yıl boyunca evin bir ferdi gibi yeni üstadının konağında ikamet etti. Hocasının Eyüp Sultan Camii hatipliğine getirildiği 1839 yılında ondan tekrar icâzetnâme almaya hak kazandı. Kazasker Mustafa İzzet

Efendi, evlâdı gibi sevdiği bu müstesna talebesinin hüsn-i hat sahasında yetişmesi için elinden geleni esirgemedi ve kendisi 1845'te Sultan Abdülmecid'in ikinci imamlığına tayin edildiğinde uhdesinde bulunan Hademe-i Hümâyûn ve Muzıka-i Hümâyûn hat muallimliklerini Mehmed Şefik Bey'e devretti. Bu vazifesini otuz dört yıl sürdüren Şefik Bey, ayrıca Silâhşorân-ı Hassa-i Şâhâne'de hat muallimliğinde bulundu. Sultan Abdülmecid'in şahsî takdirleri dolayısıyla kendisine 11 Eylül 1849'da "rütbe-i hâcegânî" tevcih edildi. Fakat Nişân-ı Hümâyûn Kalemî mensubu olmadığı halde, Osmanlı tahtına çıktığı vakit tuğrasını çekecek kadar Sultan V. Murad'a bağlılık duygusundan ötürü 1879'da 750 kuruş maaşla emekliye ayrıldı. Vefatında Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi. Kabrinin hem mâna hem vezin itibarıyla bozuk, ayrıca kötü bir ta'lik hattıyla yazılmış olan manzum kitâbesi şimdi yerinde değildir. Şefik Bey'in iki kızından küçüğü Hüriye Hanım da sülüs ve ta'lik yazmış olup askerî mektepler yazı muallimlerinden Ali Rızâ Efendi'nin zevcesidir. Hayatı boyunca Beşiktaş'ta oturan Şefik Bey, kızının deniz havasından rahatsızlanması üzerine son yıllarında Hırka-i Şerif (Yenibahçe) taraflarına taşınmıştır.

Mehmed Şefik Bey, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yetiştirdiği birçok seçkin talebenin en önde gelenidir. Bilhassa celif sülüs hattını Kazasker mektebine bağlı olanlar içinde en üst mertebeye erişmiştir. Mustafa Râkım'dan sonra hâkim olan celif anlayışına tâbi hattatlar arasında bu yazıyı âdetâ mektup yazar gibi süratle ve ekseriya tashihe bile gerek duymadan kaleminden çıkarmakta da Şefik Bey devrinin yegânesi sayılır. İstiflerindeki mükemmeliyetin yanı sıra harflerin teşrifatına riayetiyle de tanınan Şefik Bey hat sanatında kaidelerin elverdiği değişik uygulamalara açıktır. Her hattatın bir çeşitle sınırlı olan ve "ketebehü ..." fiiliyle başlayan celif sülüse mahsus imza istifi Şefik Bey'de en az beş farklı görünümündedir.

Şefik Bey'in, kalıp hazırlamadan doğrudan yazdığı bazı celif sülüs yazılarını beğenip de elinde bir örneğinin kalmasını istediğinde bunun altına düz bir kâğıt koyarak hattın kıyılarını iğneledikten sonra mürekkeple yazdığı nüshayı sipariş edene verdiğini, çıkardığı iğneli alt kalıbını da kendisine sakladığını Hacı Nûri Korman, Necmeddin Okyay'a anlatmıştır. Celif sülüsü nasıl süratle yazdığını gösteren şu hadise de zikre değer: Sultan Abdülaziz